

פרקים א'-ב' - מסעו הראשון של קהלת

ר' דוד סבתו

בשיעור הקודם עסקנו בתחילת פרק א', במבוא של הספר (פסוקים א'-א"). כעת נעבור לחלקו השני הפרק, שהוא בעצם תחילתו של הספר. המסע הראשון של קהלת במגילה מתחיל בפסוק י"ב עם פתיחה חדשה והצגה חדשה: "אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם". לכל אורך היחידה מוצגות התנסויות של שלמה ובסופה, בסוף פרק ב', מוצגת המסקנה שלו. היחידה מסתיימת בסוף פרק ב', פרק ג' מתחיל בנושא אחר וסגנון אחר ('לכל זמן').

נתבונן ביחידה כולה [קהלת א, יב - ג, כו]:

(יב) אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם: (יג) ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו: (יד) ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש והנה הכל הבל ורעות רוח: (טו) מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות:

(טז) דברתי אני עם לבי לאמר אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה על כל אשר היה לפני על ירושלם ולבי ראה הרבה חכמה ודעת: (יז) ואתנה לבי לדעת חכמה ודעת הוללות ושכלות ודעתי שגם זה הוא רעיון רוח: (יח) כי ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב:

(א) אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה וראה בטוב והנה גם הוא הבל: (ב) לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עשה: (ג) תרתי בלבי למשוך ביין את בשרי ולבי נהג בחכמה ולאחז בסכלות עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם:

(ד) הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים: (ה) עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי: (ו) עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים: (ז) קניתי עבדים ושפחות ובני בית היה לי גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מפל שהיו לפני בירושלם: (ח) כנסתי לי גם כסף וזהב וסגלת מלכים והמדינות עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם שדה ושדות: (ט) וגדלתי והוספתי מפל שהיה לפני בירושלם אף חכמתי עמדה לי: (י) וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם לא מנעתי את לבי מפל שמחה כי לבי שמח מפל צמלי וזה היה חלקי מפל צמלי: (יא) ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשות והנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש:

(יב) ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשהו: (יג) וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות פיתרון האור מן החשך: (יד) החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך וידעתי גם אני שמקרה אחד קרה את כלם: (טו) ואמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יותר ודברתי בלבי שגם זה הבל: (טז) כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הבאים הכל נשפך ואין ימות החכם עם הכסיל:

(יז) וְשָׁנְאֵתִי אֶת הַחַיִּים כִּי רַע עָלַי הַמַּעֲשֵׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ כִּי הִפְלִי הַכֵּל וְרַעוּת רוּחַ:
(יח) וְשָׁנְאֵתִי אֲנִי אֶת כָּל עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עֹמֵל תַּחַת הַשָּׁמַשׁ שֶׁאֲנִיחֵנוּ לְאָדָם שִׁיחֵהָ אַחֲרַי: (יט)
וּמִי יוֹדֵעַ הַחֶכֶם יִהְיֶה אוֹ סֶכֶל וְיִשְׁלֹט בְּכָל עֲמָלִי שֶׁעֲמַלְתִּי וְשֶׁחֲכַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ גַּם זֶה
הַכֵּל: (כ) וְסִבּוֹתַי אֲנִי לִיֵּאֵשׁ אֶת לְבִי עַל כָּל הָעֲמָל שֶׁעֲמַלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ: (כא) כִּי יֵשׁ אָדָם
שֶׁעֲמָלוֹ בְּחֶכְמָה וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עֹמֵל בּוֹ יִתְנַנֵּנוּ חֶלְקוֹ גַּם זֶה הַכֵּל וְרַעַה רַבָּה:
(כב) כִּי מָה הִזָּה לְאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ וּבְרַעְיוֹן לְבּוֹ שֶׁהוּא עֹמֵל תַּחַת הַשָּׁמַשׁ: (כג) כִּי כָל יָמָיו
מְכַאֲבִים וְכַעַס עֲנִינּוֹ גַּם בְּלִילָה לֹא שָׁכַב לְבּוֹ גַּם זֶה הַכֵּל הוּא: (כד) אֵינְ טוֹב בְּאָדָם שִׁיאֲכַל
וְשֶׁתָּה וְהָרָאָה אֶת נַפְשׁוֹ טוֹב בְּעֲמָלוֹ גַּם זֶה רְאִיתִי אֲנִי כִּי מִיַּד הָאֱלֹהִים הִיא: (כה) כִּי מִי יֵאֲכַל
וּמִי יַחֲוֶשׁ חוּץ מִמֶּנִּי: (כו) כִּי לְאָדָם שְׁטוּב לְפָנָיו נֶתַן חֶכְמָה וְדַעַת וְשֶׁמָחָה וְלַחֲוֹטָא נֶתַן עֲנִיָּן
לְאֶסּוֹף וְלַכְנוּס לְתַת לְטוֹב לְפָנָי הָאֱלֹהִים גַּם זֶה הַכֵּל וְרַעוּת רוּחַ:

נעיר שהיחידה כולה מתוחמת בשני פסוקים, וניתן למצוא בהם ביטויים דומים שמעידים על היותם המסגרת של היחידה. בפתיחת היחידה נאמר [א, יב-ג]: "אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם: ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע נתן א' לבני האדם לענות בו". בסיומה של היחידה נאמר: כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמה ו לחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני הא' גם זה הכל ורעות רוח" [ב, כו]. המשותף לפתיחה ולסיום הוא ה"ענין" וכן הפועל הסמוך לו "נתן".

הגוף הראשון בולט מאוד לאורך היחידה הזו. המילים "אני" ו"לי" הן המילים המרכזיות בקטע. אנו מוצאים את קהלת כאדם עם תובנות כלליות על העולם, על האדם, על עצמו ועל החיים. ההקדמה ליחידה זו - "אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם", דומה לנאמר בתחילת הפרק - "דברי קהלת בן דוד מלך בירושלם". ההבדל המרכזי הוא שבניגוד לפסוק א', פסוק י"ב נאמר בגוף ראשון.

הכותרת של הספר: "דברי קהלת בן דוד מלך בירושלם" ברורה, מטרתה לתת זיהוי של המדבר, אך לשם מה ניתן זיהוי נוסף בתחילת היחידה? קהלת מדגיש "הייתי מלך". התיאורים האוטוביוגרפיים הם תיאורים המאפיינים את חיי המלך. קהלת, מתוך חוויותיו כמלך, רוצה ללמד את תובנותיו לשאר האדם. בהקשר הזה חשוב להדגיש שקהלת היה מלך, זה כוחו לעסוק בעניינים כאלו, ומשם גם הבסיס לצדקתו. הרי מי שטרוד בפרנסה אינו יכול לפנות לעסוק במשמעות החיים, מלך יכול להרשות לעצמו לעסוק בפילוסופיה. בנוסף, למלך לא חסר דבר - יש לו את כל הטוב שבעולם, הוא חווה, ראה דברים, מנסה כל מה שאפשר להתנסות בו בעולם. אין דבר שנמצא מעבר להשגתו של המלך, ולכן למסקנתו יש משנה תוקף.

נציג את חלוקת היחידה:

1. פרק א' פסוקים י"ב-ט"ו: תמצית החקירה, פתיחה שיש בה גם סיכום - "והנה הכל הכל ורעות רוח", בדומה לפתיחת הספר שמציגה מסקנה: "הבל הבלים".
2. פרק א' פסוקים ט"ז-ח: בחינת החכמה.
3. פרק ב' פסוקים א'-ג': שחוק ושמחה (מעין הקדמה לפירוט שממשיך עד לפסוק י'): "לא מנעתי את לבי מכל שמחה כי לבי שמח מכל עמלי".
4. פרק ב' פסוקים ד'-א': תענוגות ושמחה.
5. פרק ב' פסוקים י"ב-ט"ז - יתרון החכמה.
6. פסוקים י"ז-כ"ו: סיכום (ניתן לחלק את הסיכום למספר חלקים).

נתחיל ונתבונן בפסוקים: "ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו". 'ונתתי את לבי' - הלב הוא הרצון או ההבנה והחכמה (כפי שנאמר על שלמה: "נתתי לך לב חכם ונבון" [מלכים א ג, יב]). 'לתור' - פירושו לראות, לחקור ולבדוק (במדבר טו, לט: "ולא תתרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם").

הביטוי 'לתור' נופל גם על הלב וגם על העיניים, העיניים הם העיניים החיצוניות, ובנוסף יש לנו גם את עין החכמה, ראייה במובן של חכמה. (בתחילת ספר בראשית נאמר: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים ונחמד העץ להשפיל" [ג, ו], הפסוק יוצר הקבלה, ולפיה 'להשפיל' מקביל להסתכלות של העיניים. כמובן שעל פי המובן הפשוט הביטוי קשור גם להבנה. משמעות הדבר היא שראיה והבחנה שכלית קשורים אחד בשני). הראיה חוזרת גם בפסוק הבא, שהוא בעצם המסקנה: "ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש והנה הכל הבל ורעות רוח".

המסקנה של העיון היא שהכל הבל (ראיתי את כל המעשים... הכל הבל ורעות רוח), אך שלמה לא מסתפק באמירת המסקנה העולה מהעיון, אלא אומר תובנה גם על התהליך עצמו. לא רק שמסקנת העיון היא שהכל הבל, אלא שעצם העיון הוא "ענין רע נתן האלהים לענות בו". הבדיקה עצמה היא עסק רע, חיפוש תכלית וחיפוש משמעות הוא דבר שהאלוקים נתן לבני אדם לענות ולהתעסק בו. החיפוש עצמו גם הוא רע, לא רק המסקנה.

"ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש והנה הכל הבל ורעות רוח" - בדרך כלל ביטוי זה מופיע במסקנה, אבל אנו רואים שכאן כבר בפתיחה ישנה הסתכלות פסימית על העולם. מה פירוש הביטוי "הבל"? שכפי שאמרנו הוא המושג המרכזי של הספר. הבל, במובן הראשוני, זה רוח. במובן של הספר, הבל הוא דבר כלה, המאפיין העיקרי של ההבל איננו שהוא חסר משמעות, אלא שהוא ארעי וכלה. בהמשך, נראה שיש משמעויות נוספות למילה "הבל".

"מענות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות" - לכאורה, הנושא הוא המעשים, כל המעשים מעוותים וממילא הם 'לא יוכלו לתקן' והם 'חסרון שלא יוכלו להמנות'. יש כאן דבר מעוות שאי אפשר ליישרו, אין סיכוי שהחיים יגיעו למשהו חיובי.

"דברתי אני עם לבי לאמר" - זו פתיחה שאפשר למצוא במספר מקומות. קהלת מיד פותח בביטוי האישי: "אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה על כל אשר היה לפני על ירושלים ולבי ראה הרבה חכמה ודעת" - פסוק זה מזכיר את הגילוי של הקב"ה והבטחתו שתרבה חכמתו. קהלת אומר שבכל העוצמה הגדולה (לשונות הריבוי שחוזרים) הוא משתמש לשם התכלית: "ואתנה לבי לדעת חכמה ודעת הוללות ושכלות" - יש בפסוק ביטויים מנוגדים - חכמה ודעת לעומת הוללות ושכלות. כנראה שהמובן של "ודעת" הוא להבחין, היכולת להבחין בין זה לזה ובמה זה מיוחד מזה.

מסקנתו של קהלת היא: "ידעתי שגם זה הוא רעיון רוח". 'רעיון רוח' - פירושו דבר חולף וכלה. ההסבר של המסקנה הוא: "כי ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב". תוצאת ריבוי החכמה הוא רוב 'כעס'. כעס בתנ"ך פירושו צער - "כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה" [שמואל א א, טז]. מדוע הדעת והחכמה מביאים לצער ולמכאוב? במידה מסוימת, העובדה שאדם לא חושב על הדברים לעומקם היא שמאפשרת לו לחיות. ככל שאדם מכיר את המורכבויות בעולם, הוא מבין עד כמה החיים יותר מורכבים ומסובכים. ככל שאדם יודע יותר, הוא מבין עד כמה יש בעיות וסיבוכים ("אין שכל אין דאגות"). אנו רואים את הדבר דרך השמחה הטבעית והפשוטה של הילדים, שמחה חסרת דאגות, הם לא מכירים את הסכנות הרובצות ואינם מודעים לאיומים. החכמה של קהלת מביאה אותו למסקנה על האבסורדיות שבעולם, וממילא מרבה את הצער והמכאוב.

"אִמְרַתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לָכֵּה נָא אֲנִסְכָּה בְּשִׁמְחָה וְרָאָה בְּטוֹב וְהִנֵּה גַם הוּא הֶבְל" - המבנה של פסוק זה הפותח את פרק ב', הוא אותו מבנה שראינו בסוף פרק א': 'אמרתי אני בלבי' - הפניה, 'לכה נא' - הניסיון, 'הבל' - המסקנה. אך למרות הדמיון שבין הפסוקים, הניסיון שבו מתנסה קהלת כאן שונה מהקצה לקצה מזה שהתנסה בו בסוף פרק א'. הניסיון הראשון הוא הגדלת החכמה, ואילו כאן הניסיון הוא 'אנסכה' - משתה יין. השתיה היא ההפך הגמור מהחכמה, השכרות משכיחה את הטרדות והדאגות. היין מונעת את הדעת, וממילא משכיח את המכאוב. הדעת הביאה מכאוב, ולכן קהלת הולך לקוטב השני - היין, הסרת הדעת.

"לְשִׁחֹק אִמְרַתִּי מְהוֹלֵל וְלִשְׂמֹחַה מֵה עֵשָׂה" - יש שפירשו שכוונת פסוק זה לומר שאין תועלת בשמחה. ב'דעת מקרא' פירשו שהכוונה היא עד כמה זמן השמחה ממשיכה. השתיה היא סם, וככל סם היא מתפוגגת, והאדם נשאר בריקנות שבפער בין המציאות לאופוריה.

"תִּרְתִּי בְּלִבִּי לְמִשׁוֹךְ בֵּינִי אֶת בְּשָׂרִי וְלִבִּי נִהַג בְּחִקְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוֹת" - לכאורה בפסוק זה ישנה פתיחה חדשה - "תרתני בלבי", אך מצד שני אנו רואים שהפסוק חוזר ועוסק ביין. החידוש שבפסוק הזה הוא שכעת הניסיון המוצג הוא מצד אחד למשוך ביין ומאידך גם לנהוג בחכמה. לאחר שהיה ניסיון לאחוז בכל אחד לבד, כעת קהלת מנסה לשלב בין החכמה לבין השמחה. 'נהג בחכמה' - דימוי של סוס ורכבו, הלב שולט על הרוח הבהמית שבאדם. 'ולאחז בסכלות' - התפקיד החיובי של הסכלות, במובן של קלילות, אך עם שליטה והנהגה של הלב. "עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מקפרי ימי חיייהם" - זה הניסוי המרכזי של קהלת. אין מדובר בהנהגה לאורך זמן, אלא דרך ביניים עד אשר ימצא דבר שלישי.

העולם השלישי שאותו מנסה קהלת הוא עולם התענוגות (פסוקים ד'-י"א). הפעלים המודגשים בפסוקים המתארים את התענוגות הם: 'עשיתי', 'נטעתי', ובעיקר חזרה על המילה 'לי'. קהלת ניסה בתחילה חכמה ומשתה, כעת הוא מתנסה בכל מה שסביבו - 'לי'. קהלת פותח בבית ובכרם, שמבטאים את שני יסודות החיים - מגורים ופרנסה. לאחר מכן הוא מתקדם, ועובר מבתיים וכרמים, לגנות ופרדסים, שהם דברים יותר מלכותיים - "גינת המלך".

"עֲשִׂיתִי לִי בְּרִכּוֹת מֵיָם לְהִשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים" - קהלת בונה מסביבו עולם מלאכותי משלו, שיהיה לו דברים. אין מדובר רק ברכושנות אלא ביצירת עולם עצמאי, ממש כמו בריאה. מהצומח הוא עובר לצבירת רכוש: "קניתי עבדים ונשפחות ובני בית הנה לי גם מקנה בקר וצאן הרבה הנה לי מכל שהיו לפני בירושלם". פסוק זה מרמז על העושר הגדול שהיה בימי שלמה, שלפניו ולאחריו לא היה כדוגמתו. קהלת מיצה את כל האפשרויות הקיימות העומדות לפני בן אנוש במובן של יצירה ותענוגות. מזכיר את התיאור המפורט בספר מלכים, שבו מביאים לשלמה כל דבר ייחודי ונדיר בעולם.

הסיכום של חלק זה הוא: "וכל אשר שאלו עיני לא אצלתני מהם לא מנעתי את לבי מכל שמחה פי לבי שימח מכל עמלי וזה הנה חלקי מכל עמלי". אין דבר שקהלת "אצל" - מנע - מעצמו. לכאורה, התוצאה היא הצלחה - "כי בלבי שמח בכל עמלי".

נעבור לחלק הבא (פסוקים י"ב-ט"ו) המציג את יתרון החכמה. "ופניתי אני" - התבוננתי - "בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשות" - במבט ראשון היה נראה שקהלת הגיע לקצה, ומסיק - "והנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש". למה אין לכל הדברים האלו ערך? הביטוי שחוזר הוא "יתרון... תחת השמש". יתרון פירושו תוספת, משהו שנשאר. תענוגות משמחות, ועל אף שהתענוגות מתקיימים יותר מאשר המשתה, בסופו של דבר אפיזודות חולפות. לאחר שהשמחה מסתיימת חוזרים

לנקודת ההתחלה. דווקא לאחר שקהלת ניסה הכל, המסקנה חוזרת ביתר תוקף שאין יתרון, אין משהו שנשאר לאדם.

פסוק י"ב אינו מובן, למה קהלת חוזר לדון בחכמה? הרי הוא כבר בחן את הנסיון לאחוז בחכמה בסוף פרק א'. הפתיחה של פסוק י"ב: "וּפְנִיתִי אֲנִי לְרֵאוֹת חֲכָמָה וְהוֹלִלוֹת וְסִקְלוֹת כִּי מִה הָאָדָם שְׂבִיבֹא אַחֲרַי הַמְּלֶךְ אֶת אֲשֶׁר כָּבֵר עָשׂוּהוּ", זהו לפתיחה של פסוק י"א. הביטוי 'ופנית' פירושו להסתכל אחורה, לאחר התענוגות קהלת הסתכל עליהם והסיק מסקנה, וכת הוא חוזר ובודק את עניין החכמה. יש מעין מבנה כיאסטי, לאחר שבדק שמחה של משתה, בדק שמחה של תענוגות שהיא יותר קיימת אך נמצא בה בעייתיות. לאחר מכן הוא חוזר לבדיקה הראשונה ובדק שוב את עניין החכמה.

העיון המחודש במשמעות החכמה מוביל גם למסקנה מחודשת, כעת מגלה קהלת שיש יתרון מסוים בחכמה: "וְרֵאִיתִי אֲנִי שֵׁשׁ יִתְרוֹן לְחֲכָמָה מִן הַסִּקְלוֹת כִּי יִתְרוֹן הָאֹר מִן הַחֶשֶׁק". הכסיל חושב שהוא רואה, הוא כלל לא מבין שהוא אטום כלפי העולם. המאפיין את החכם הוא שהוא רואה צעד אחד קדימה ומבין את העולם. אמנם, חכמה יכולה להוביל לבעיות, אך המאפיין של החכמה הוא ה"אור". באופן מעשי, הכסיל עושה מעשים שאינו יודע מה תוצאותיהם, לעומת החכם שמכין את עצמו לתרחישים האפשריים והולך בבטחה.

כעת המסקנה איננה שמדובר בהבל, אלא: "וַיִּדְעֵתִי גַם אֲנִי שֶׁמְקַרָּה אֶחָד יִקְרָה אֶת כָּלָם" - למרות היתרון של החכם בסופו של דבר המוות יגיע אל כולם. "וְאִמְרֵתִי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרָה הַכָּסִיל גַּם אֲנִי יִקְרָנִי וְלִמָּה חֲכַמְתִּי אֲנִי אֲזִ יוֹתֵר וְדַבְרֵתִי בְּלִבִּי שֶׁגַּם זֶה הִבֵּל". אמנם, ההבל כאן איננו הבל גמור, שהרי יש כאן הבדל של אור וחושך, אך גם יתרון זה מתאפס לנוכח המוות. כאן אנו פוגשים את שורש הבעיה של קהלת והוא המוות. זו הבעיה שהטרידה אותו לכל אורך הפרק. כפי שאמרנו "הבל" פירושו דבר חולף, בסופו של דבר עיקרה של הבעיה זו העובדה שהחיים חולפים, הקיום האנושי חולף. אל מול המוות הכל מאבד את משמעותו, אין דבר שנותר לאחריו.

"כִּי אֵין זְכָרוֹן לְחֲכָם עִם הַכָּסִיל לְעוֹלָם בְּשֶׁכְּבֵר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכַּח וְאֵיךְ יָמוּת הַחֲכָם עִם הַכָּסִיל" - היה ניתן לומר שהזכרון יישאר לאחר המוות, אך הזכרון לא יהיה קבוע ובימים הבאים הכל נשכח. "איך ימות" זו לשון של קינה, לא יעלה הדעת שהחכם ימות כמו הכסיל, זה אבסורד. מסקנה זו מובילה את קהלת לשנאת החיים: "וְשִׁנְאַתִּי אֶת הַחַיִּים כִּי רַע עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ כִּי הַכֹּל הִבֵּל וְרַעוּת רוּחַ". מי שמשקיע כל כך בקיום החיים - פועל, בונה ועושה - הוא פוגש את המוות ורואה שהכל מתאפס, וממילא הוא נכנס לדכאון.

היה ניתן לומר שאין זכרון, אך לפחות ישתמשו במה שעשה: "וְשִׁנְאַתִּי אֲנִי אֶת כָּל עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עֲמַל תַּחַת הַשָּׁמַשׁ שֶׁאֲנִיחֶנּוּ לְאָדָם שִׁיְהִי אַחֲרָי". ירושה היא נשיאת השם לאחר המוות. גם אפשרות זו נדחית מפני הטענה הבאה: "וּמִי יוֹדֵעַ הַחֲכָם יְהִיֶּה אוֹ סֶכֶל וְיִשְׁלַט בְּכָל עֲמָלִי שֶׁעֲמַלְתִּי וְשִׁחַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ גַּם זֶה הִבֵּל". אין לדעת מי יהיה היורש ומה הוא יבחר לעשות עם ירושתו, מי יודע מה יהיה עם המורשת שהוא משאיר בעולם. קהלת מתמודד עם כל ההבטחות שבני האדם מבטיחים לעצמם בפגישה עם המוות.

תמונת העולם שמוצגת בתחילת הספר קשורה למסקנה של קהלת: "אֵין זְכָרוֹן לְחֲכָם עִם הַכָּסִיל לְעוֹלָם", כחתימה של הפתיחה: "אֵין זְכָרוֹן לְרֵאוֹשִׁינִים וְגַם לְאַחֲרֵינִים שִׁיְהִיֶּה לֹא יְהִיֶּה לָהֶם זְכָרוֹן עִם שִׁיְהִיֶּה לְאַחֲרֵנָה". על רקע הניצחיות של ההווה, שיכולה לעורר התפעלות, אצל קהלת היא יוצרת פחד גדול - הקיום, ובעצם האדם, הוא רגעי וחולף.